

Rioolzucht

Na jarenlang doorgedreven onderzoek, veldwerk, data-analyse en vermoedelijk ook een aanzienlijke hoeveelheid koffie, heeft een team van de universiteit van Stanford een fenomeen benoemd dat zich al geruime tijd onder onze neus - en mogelijk ook daaronder - afspeelt. Het kreeg de naam 'rioolzucht', een term die tegelijk overdreven plastisch en verrassend accuraat blijkt te zijn, afhankelijk van hoe diep men bereid is te kijken.

De studie zelf omvatte duizenden mediavoorbeelden, politieke uitspraken, online discussies en culturele uitingen. De conclusie? Niet dat de wereld objectief slechter is geworden, maar dat wij collectief een bijna academische fascinatie hebben ontwikkeld voor alles wat laag, banaal, schokkend of moreel twijfelachtig is. Anders gezegd: we zijn niet noodzakelijk slechter geworden, maar wel aanzienlijk beter in het uitvergroten van alles wat dat doet vermoeden.

Inleiding tot Rioolzucht

Rioolzucht is, in zijn meest uitgewerkte vorm, geen toevallig bijproduct van mediaconsumptie, maar een systemisch gegroeide reflex. Waar vroeger informatie werd gefilterd door normen van relevantie, proportionaliteit en – men herinnert het zich nog vaag – fatsoen, lijkt vandaag vooral de intensiteit van de schokwaarde doorslaggevend.

Het begrip werd voor het eerst theoretisch gekaderd door een minder bekend maar opvallend productief academicus, professor dr. habil. Theodoros A. Vandenberghe-Lemaître, specialist in toegepaste maatschappelijke frictieleer en emeritus gastdocent aan meerdere instellingen die elkaar onderling niet erkennen maar wel citeren.

□ **Fragment uit een interview met Prof. dr. habil. T.A. Vandenberghe-Lemaître**

□□

“Men vergist zich wanneer men denkt dat rioolzucht louter een mediaprobleem is,” stelt hij terwijl hij langzaam een grafiek omdraait die niemand had gevraagd.

“Het is een epistemologische verschuiving waarbij de ondergrens niet langer een limiet is, maar een referentiepunt.”

Op de vraag of hij dat kan verduidelijken:

“Zeker. Vroeger zei men: ‘dit gaat te ver’. Vandaag zegt men: ‘kan het nog verder?’”

De implicaties hiervan zijn niet gering. Wanneer de ondergrens verschuift van een morele grens naar een doelstelling, verandert niet alleen wat we bekijken, maar ook hoe we denken. De samenleving begint zichzelf te definiëren via haar afwijkingen, eerder dan via haar waarden.

De Cultuur van Tegendraadsheid

Een belangrijke motor achter deze ontwikkeling is de opkomst van wat men gemakshalve ‘tegendraadsheid’ noemt. Ooit een waardevolle intellectuele houding, bedoeld om gevestigde ideeën kritisch te bevragen, is het geëvolueerd tot een soort reflexmatige oppositie tegen alles wat ook maar enigszins coherent of redelijk lijkt.

Deze vorm van tegendraadsheid vereist geen onderbouwing, enkel een zekere theatrale overtuiging. Wie zich het luidst afzet tegen het ‘mainstream’-narratief, wordt al snel gezien als moedig, ongeacht de inhoud. Of misschien net dankzij het ontbreken ervan.

Hier ontstaat een merkwaardige dynamiek: men zoekt niet langer naar waarheid, maar naar afwijking. En aangezien afwijking makkelijker te vinden is in het extreme dan in het genuanceerde, verschuift de aandacht automatisch naar de randgevallen – of wat daarvoor kan doorgaan na voldoende bewerking.

Vervreemdende Besluiten in de Politiek

In de politieke sfeer manifesteert rioolzucht zich als een vorm van performatieve verontwaardiging. Beleidsbeslissingen worden niet langer uitsluitend genomen op basis van effectiviteit of rechtvaardigheid, maar ook op hun vermogen om aandacht te genereren.

Het gevolg is een beleidsomgeving waarin symboliek vaak zwaarder weegt dan inhoud, en waarin de grens tussen bestuur en spektakel steeds moeilijker te onderscheiden wordt. Het is niet dat er geen serieuze dossiers meer bestaan – het is dat ze zelden nog de aandacht krijgen die nodig is om ze ernstig te behandelen.

▣ Prof. Vandenberghe-Lemaître (vervolg)

“Politiek is altijd deels theater geweest,” geeft hij toe.

“Maar waar men vroeger een script had, lijkt men nu vooral te improviseren op basis van publieksreacties.”

Hij kijkt even op en voegt eraan toe:

“En het publiek applaudisseert het hardst wanneer iets stukgaat.”

De Rol van Media

Media functioneren binnen deze context als zowel versterker als producent. De economische realiteit van aandacht maakt dat inhoud die emoties oproept – bij voorkeur negatieve – systematisch bevoordeeld wordt.

Dit leidt tot een paradoxale situatie waarin de realiteit niet noodzakelijk negatiever wordt, maar wel steeds negatiever wordt voorgesteld. De perceptie van voortdurende crisis wordt zo een permanent gegeven, los van feitelijke ontwikkelingen.

De vraag is niet langer of iets belangrijk is, maar of het voldoende impact heeft om

opgemerkt te worden. En impact wordt in toenemende mate gelijkgesteld aan schokwaarde.

Psychologische Mechanismen

Onderliggend speelt de menselijke negativiteitsbias een cruciale rol. We zijn geëvolueerd om bedreigingen sneller te detecteren dan kansen, wat in een moderne context resulteert in een voorkeur voor alarmerende informatie.

Wat ooit een overlevingsmechanisme was, is vandaag een exploitatiemodel geworden. Elke klik, elke verontwaardiging, elke gedeelde frustratie versterkt een systeem dat precies deze reacties produceert.

De ironie is dat deze constante blootstelling aan negativiteit niet leidt tot meer inzicht, maar tot vermoeidheid, cynisme en een vertekend wereldbeeld.

De Geleidelijke Normalisatie

Misschien het meest verontrustende aspect van rioolzucht is niet de aanwezigheid ervan, maar de normalisatie. Wat aanvankelijk schokkend is, wordt al snel verwacht. Wat verwacht wordt, wordt banaal. En wat banaal wordt, verliest zijn vermogen om nog als probleem te worden herkend.

Deze verschuiving gebeurt zelden abrupt. Ze voltrekt zich langzaam, bijna onmerkbaar, waardoor weerstand uitblijft. Tegen de tijd dat men beseft dat de norm veranderd is, is de referentie al verschoven.

□ Slotobservatie van Prof. Vandenberghe-Lemaître

*“De grootste misvatting is dat mensen bewust kiezen voor het lage,” besluit hij.
“In werkelijkheid wennen ze eraan. En wat vertrouwd is, voelt zelden nog problematisch.”*

Naar een Constructieve Toekomst

De vraag blijft of er een uitweg is. Theoretisch wel. Praktisch vereist het een combinatie van individuele discipline, institutionele verantwoordelijkheid en een herwaardering van wat als waardevol wordt beschouwd.

Dit betekent onder meer het bewust beperken van blootstelling aan sensatiegedreven content, het ondersteunen van media die nuance verkiezen boven impact, en het ontwikkelen van een kritische houding die verder gaat dan reflexmatige verontwaardiging.

Het zijn geen spectaculaire oplossingen. Ze lenen zich niet voor virale verspreiding. Maar net daarom zouden ze effectief kunnen zijn.

Conclusie

Rioolzucht is geen incident, maar een symptoom. Het wijst op een bredere verschuiving in hoe we informatie verwerken, waarderen en verspreiden.

De ernst van het fenomeen ligt niet in de individuele voorbeelden, hoe opvallend ook, maar in het patroon dat ze vormen. Een patroon waarin het uitzonderlijke de norm wordt, en waarin de aandacht systematisch naar beneden wordt getrokken.

De uitdaging bestaat erin dit patroon te herkennen, te benoemen en – indien mogelijk – te doorbreken. Niet door het bestaan ervan te ontkennen, maar door te weigeren er blindelings aan deel te nemen.